

Η άνθηση του εκδοτικού τοπίου

Στροφή στη μυθοπλασία, νέοι εκδότες, προβάδισμα στην αγγλόφωνη λογοτεχνία, δυναμική εμφάνιση του φανταστικού, της πεζογραφίας, των κόμικς και των βιβλίων τσέπης χαρακτήρισαν την περίοδο 1974-1989

Του Φίλιππου Παππά

Η εκδοτική μεταπολίτευση ξεκίνησε διστακτικά, διατηρώντας την έμφαση στο πολιτικό βιβλίο. Η χαλάρωση της λογοκρισίας το είχε ήδη πρόσκαιρα ευνοήσει μεταξύ 1969 και 1973, οδηγώντας σε μια παροδική εκδοτική άνθηση. Όπως όμως είναι φυσικό, η δημοκρατική μετάβαση και η υπερπολιτικοποίηση, κυρίως της νεολαίας, άφησαν έντονα το χνάρι τους στην εκδοτική παραγωγή. Τα πρώτα χρόνια, κυκλοφορούν εκατοντάδες φθηνές εκδόσεις κειμένων κάθε πιθανής και απίθανης εκδοχής θεωρητικού και εφαρμοσμένου μαρξισμού-λενινισμού. Οσο υποχωρεί, στη συνέχεια, το αποτύπωμα της δικτατορίας, τόσο περνάει στον χώρο του ιδιωτικού, με την ανάπτυξη να γίνεται όλο και περισσότερο ατομική υπόθεση, αποδεχόμενη την απλή τερπνότητα. Έτσι, από το 1977 και έπειτα, η πρωτότυπη και μεταφρασμένη λογοτεχνία, ιδίως η πεζογραφία, αρχίζει να δεσπόζει.

Στροφή στη μυθοπλασία

Σε παλαιότερους εκδοτικούς οίκους, ειδικευμένους στη νεοελληνική και την ξένη λογοτεχνία (Κέδρος, Εστία, Ικαρος, Γκοβόστης), έρχονται να προστεθούν άλλοι με σχετικά πρόσφατη τότε αφητηρία (Ηριδανός, Κάλβος, Δωδώνη, Κείμενα, Στοχαστής, Επικαιρότητα, Μπουκουμάνης, Οδυσσεάς). Εκείνα τα χρόνια, το πέρασμα στη δημοκρατική κανονικότητα και η άρση των νόμων αλλά και του φόβου που εμπόδιζαν την ελεύθερη έκφραση ευνόησαν τη στροφή από την πολιτολογία στη μυθοπλασία.

Η κυριαρχία του Κέδρου στη νεοελληνική πεζογραφία, και όχι μόνο, εδραιώνεται. *Στρατής Τοίρκας*, *Μέννυς Κουμανταρέας*, *Αλέξανδρος Κοτζιάς*, *Γιώργος Ιωάννου*, *Θανάσης Βαλτινός*, *Βασίλης Βασιλικός* (για ένα διάστημα), *Αλκη Ζέη*, *Ανδρέας Φραγκιάς*, αλλά και *Γιάννης Ρίτσος* και *Τάσος Λειβαδίτης* εκεί εκδίδονται, όπως άλλωστε και οι νεότεροι, ο *Νίκος Χουλιαράς*, ο *Γιώργος Χειμωνάς*, ο *Γιώργος Γιατρομανωλάκης*, η *Μάρω Δούκα*, ο *Γιάννης Κοντός*, ο *Νάσος Βαγενάς*, η *Τζένη Μαστοράκη*. Από τους εκδοτικούς οίκους που μετρούσαν λίγα χρόνια ιστορίας, γεννημένοι μέσα στη δικτατορία ή τη δεκαετία του 1960, την πιο πλούσια παραγωγή θα παρουσιάσει ο Ηριδανός, με πολλές εκδόσεις ξένης λογοτεχνίας, ενώ κομβική θα είναι και η συμβολή της Δωδώνης στο θέατρο. Οι εκδόσεις Κείμενα είναι κυρίως προσανατολισμένες στη νεοελληνική λογοτεχνία, ενώ ο Ερμής (κυρίως με τη Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη) εστιάζει στην παλαιότερη παραγωγή, με φιλολογικά επιμελημένες μικρόσχημες εκδόσεις. Εξω από τον στενό χώρο της λογοτεχνίας, ορισμένοι εκδοτικοί οίκοι δίνουν

έμφαση στο δοκίμιο και στις επιστημονικές μελέτες, όπως το απαγορευμένο την Επταετία Θεμέλιο, που ανοίγει ξανά στη Μεταπολίτευση, με αξιόλογους τίτλους και συγγραφείς στον κατάλόγο του (*Νίκο Σβορώνο*, *Κωνσταντίνο Τσουκαλά* κ.ά.) Άλλοι, όπως ο Παπαζήσης, κατακλύζουν την αγορά με δεκάδες κείμενα οικονομίας, κοινωνιολογίας και φιλοσοφίας, σε επιμέλεια του *Νίκου Γιανναδάκη*.

Μεταφράσεις, φανταστικό, «Νόρα»

Όσον αφορά τη λογοτεχνία, ξεχωριστή μνεία αξίζουν οι εκδόσεις Χατζηνικολή, που μεταφράζουν *Μαρκερίτ Γιουρσενάρ* και *Άρθουρ Κάιζλερ*, και ο Οδυσσεάς, με μια λογοτεχνική σειρά ξένης λογοτεχνίας (*Μπέρολτ Μπρεχτ*, *Τζον Ντος Πάσος*, *Μίλαν Κούντερα*, *Ιταλο Καλβίνο*, μεταξύ άλλων). Ο Εξάντας φανερώνει επίσης το τολμηρό στίγμα του: το 1981 θα κυκλοφορήσει και θα προκαλέσει σκάνδαλο (και λογοκριτικές παρεμβάσεις) μια μετάφραση του *Μαρκίσιου ντε Σαντ*. Την ίδια εποχή κάνουν δυναμικά την εμφάνισή τους εκδόσεις όπως ο Κάκτος, που δίνει επίσης έμφαση στο φανταστικό, ειδικότερα στην επιστημονική φαντασία.

Στο σύνθετο αυτό τοπίο, όπου το «ρεπερτόριο» εμπλουτίζεται και το κοινό διευρύνεται, σημαντική είναι και η δημιουργία, η αμύχανη αναβίωση αλλά και φθίνουσα συνέχεια σειρών τσέπης. Οστόσο, η εικόνα της συγκεκριμένης εκδοτικής περιόδου θα ήταν ελλιπής χωρίς μια μνεία στις σειρές των εκδόσεων Πάπυρος, ειδικά στα Κλασικά Παπύρου, αλλά και κυρίως στα «ΒΙΠΕΡ» (βιβλία περιπτέρου), τα οποία, έχοντας γνωρίσει μέρες δόξας στη δικτατορία, πριμοδοτούν το 1976 τη σειρά «Νόρα». Το αντίστοιχο εγχείρημα συνεχίζει και η Αγκυρα. Στα τέλη της δεκαετίας, το 1979, θα κυκλοφορήσει το πρώτο «Αρλεκίν», με μεγάλη επιτυχία. Η πορεία των βιβλίων τσέπης θα συνεχιστεί τη δεκαετία του 1980, όταν θα πρωτοκυκλοφορήσουν τα «Bell».

Νέοι εκδότες με πυξίδα τη λογοτεχνία

Τον ιδιαίτερο σφυγμό της εποχής τον αντιλαμβανόμαστε όμως κυρίως από τον προσανατολισμό προς τη λογοτεχνία νέων εκδοτικών οίκων. Ειδικά το έτος 1979 σηματοδοτείται από την ίδρυση εκδοτικών οίκων με πολύ σημαντικό, διαχρονικό ρόλο στο λογοτεχνικό βιβλίο: η Αγρα, με έργα του *Ζορζ Μπατάιγ* και του *Ανδρέα Εμπειρίκου*, και λίγο μετά του *Δημήτρη Δημητριάδη*, η Νεφέλη με καινοτόμες λογοτεχνικές προτάσεις, το Ύψιλον με έμφαση στη μικρή φόρμα και στον υπερρεαλισμό, ο Ψυχογιός αρχικά με παιδικά βιβλία. Παράλληλα, ο Αιγόκερως και η Αστάρτη – που ξεκίνησε ως Αστέρη ωστόσο χρειαστεί να μετονομαστεί προς αποφυγή παρεξηγήσεων – ενισχύουν την παρουσία των φανταστικού μυθιστορήματος. Λίγο αργότερα εμφανίζεται και η Μέδουσα. Τα Γράμματα διαθέτουν μια

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΥΡΟΚΙΝΗΣΙΤΑΤΙΑ ΜΠΟΝΑΡΗ

από τις πλέον καινοτόμες λογοτεχνικές σειρές, που εκτείνεται από τον *Φίλιπ Ροθ* έως τον *Ρεϊμόν Κενό*.

«Ανακαλύπτοντας» την Αμερική

Ο *Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες*, ο *Χόρχε Λουίς Μπόρχες*, ο *Καλβίνο*, ο *Κούντερα*, ο *Ισαάκ Ασίμοφ*, ο *Άρθουρ Κλαρκ*, ο *Τσαρλς Μπουκόφσκι*, ο *Τζ. Ντ. Σάλιντζερ*, μεταξύ άλλων πολλών, τότε πρωτοκυκλοφορούν. Όπως ο 19ος αιώνας ταυτίστηκε με τη μετάφραση γαλλικής πεζογραφίας και οι αρχές του 20ού με τη γερμανόφωνη εν πολλοίς λογοτεχνία, η πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος συνδέεται με την ανακάλυψη της λογοτεχνίας της Λατινικής Αμερικής και με την ανάδειξη συγγραφέων από τις ΗΠΑ, κάτι που θα συνεχιστεί τη δεκαετία του 1980 με μεταφρασμένα πλέον έργα και του Ροθ, της *Ιζαμπέλ Αλιέντε*, του *Χούλιο Κορτάσαρ*, του *Ερνέστο Σάμπαιο*. Τον πρώτο λόγο τον έχει σαφώς η αγγλική γλώσσα, ενώ ανερχόμενη δύναμη είναι η ισπανική. Η αναδιάρθρωση αυτή, με περιορισμό της κυριαρχίας των γαλλικών, ισχύει σε μεγάλο βαθμό ως τις μέρες μας.

Η ηγεμονία της αγγλικής γλώσσας, η στροφή στη λογοτεχνία του 20ού αιώνα

και η αναζήτηση συντομότερων κειμένων είναι πλέον σαφείς. Ταυτόχρονα, προχωρά η επαγγελματικοποίηση του κλάδου των μεταφραστών. Η δεξαμενή παλαιότερων μεταφράσεων δείχνει να στερεύει και η καταφυγή σε έργα προηγούμενων αιώνων περιορίζεται, κάτι που ενισχύει τον χώρο της λογοτεχνικής μετάφρασης με ενδιαφέρουσες νέες προτάσεις. Η χρήση ψευδωνύμων και αρχικωνύμων περιορίζεται πολύ, όπως και οι κλεψίτυπες εκδόσεις. Οι γλώσσες-πηγή πολλαπλασιάζονται.

Κόμικς και «ιδιωτικό όραμα»

Τη δεκαετία του 1980 το τοπίο αρχίζει να θυμίζει ακόμα περισσότερο την εποχή μας: Οι νεανικές σειρές γίνονται περισσότερες και πιο συγκροτημένες, με φιλόδοξες και επιτυχημένες προσπάθειες στις εκδόσεις Πατάκη και Καστανιώτη. Το φανταστικό, είτε στην εκδοχή της λογοτεχνίας τρόμου είτε ως ηρωική φαντασία, επιβάλλεται ιδιαίτερα στο νεανικό και εναλλακτικό κοινό, χάρη στην «ανακάλυψη» του *Τζ. Ρ. Ρ. Τόλκιν*, του *Κ. Σ. Λιούις*, του *Χ. Φ. Λάβκραφτ*, αλλά και του *Στιβεν Κινγκ*. Τα κόμικς αυξάνονται και γίνονται τολμηρότερα (λ.χ. με την εμφάνιση του *Αρκά*). Αναμφισβήτητα, το βάρος της πεζογραφίας αυξάνει, και η ισχύς της ποίησης υποχωρεί. Η στροφή στο «ιδιωτικό όραμα» πιστοποιείται σε ποίηση και πεζογραφία, αφήνοντας χώρο σε πιο βιοματικό, ελαφρύ και χαλαρό τρόπο γραφής. Στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης βλέπουμε μέσω του εκδοτικού τοπίου καθαρά τη μετάβαση από το βιβλίο ως πράξη πολιτικής δήλωσης και συλλογικής δράσης στο βιβλίο όπως, τηρουμένων των αναλογιών, υπάρχει και σήμερα: με πλούτο μεταφράσεων, με έμφαση στην πεζογραφία, με ανάπτυξη των παιδικών αναγνωσμάτων, με περισσότερες ποικίλες εκδοτικές επιλογές, με τολμηρά εγχειρήματα, με ανάδειξη υποτιμημένων μέχρι το 1974 ειδών και γλωσσών.

Ο δρ **Φίλιππος Παππάς** διδάσκει στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και είναι μέλος της επιστημονικής επιτροπής της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος για την τρέχουσα έκθεση «Τομή '74. Από τη Δικτατορία στη Δημοκρατία».

Β Στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης βλέπουμε μέσω του εκδοτικού τοπίου καθαρά τη μετάβαση από το βιβλίο ως πράξη πολιτικής δήλωσης και συλλογικής δράσης στο βιβλίο όπως, τηρουμένων των αναλογιών, υπάρχει και σήμερα